

SAID AHMADNING “UFQ” ROMANIDA TASVIRIY IFODALARNING BADIY-ESTETIK FUNKSIYASI

Isomiddinova Sevara Shamsiddinovna

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti magistranti

Annotatsiya. Mazkur maqola Said Ahmadning “Ufq” romanida tasviriy ifodalar badiiy-estetik va g‘oyaviy funksiyasini tahlil qiladi. Maqolada romandagi metafora, epitet, o‘xshatish, ramziy tasvirlar va xalqona iboralar asosida badiiy tasvirning psixologik, estetik va milliy kontekstda o‘rni yoritilgan. Tadqiqot ilmiy adabiyotlar, dissertatsiyalar va maqolalarga tayangan holda yozilgan bo‘lib, romandagi tasviriy vositalar g‘oyaning ifoda shakli sifatida qanday xizmat qilishi, obrazlarning hayotiyliigi va milliy ruhiyat bilan uyg‘unligi ochib beriladi.

Kalit so‘zlar: tasviriy ifodalar ,metafora ,epitet ,o‘xshatish , ramziy tasvir , xalqona iboralar , psixologik tasvir, badiiy-estetik funksiyasi

O‘zbek adabiyotshunosligida badiiy asar tilini, xususan tasviriy ifodalar tizimini ilmiy jihatdan o‘rganish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Tasviriy ifodalar yozuvchining estetik qarashlari, individual uslubi va badiiy tafakkurini namoyon etuvchi muhim vosita sifatida e’tirof etiladi. Ayniqsa, XX asr o‘zbek nasrida bu masala alohida ahamiyat kasb etib, ko‘plab ilmiy tadqiqotlarning markazida bo‘lib kelmoqda.

O‘zbek adabiyotining yirik namoyandalaridan biri Said Ahmad ijodi ham badiiy til, obrazlilik va psixologik tasvir masalalari nuqtayi nazaridan adabiyotshunoslikda keng tadqiq etilgan. Yozuvchining “Ufq” romani urush va urushdan keyingi yillar voqeligini, inson taqdiri, ruhiy izzatlar, sabr-matnat va kelajakka bo‘lgan ishonch masalalarini chuqur badiiy tahlil asosida aks ettirgan asar sifatida alohida e’tiborga loyiqdir.

Adabiyot nazariyasida tasviriy ifodalar badiiy nutqning asosiy tarkibiy qismlaridan biri sifatida talqin qilinadi. D. Quronov tasviriy vositalarni badiiy tafakkurning ifoda shakli deb baholab, ular orqali yozuvchi voqelikni estetik jihatdan qayta yaratishini ta’kidlaydi¹⁸. N.Karimov esa tasviriy ifodalarni yozuvchi individual uslubini belgilovchi asosiy mezonlardan biri sifatida ko‘rsatadi¹⁹. Urush mavzusiga bag‘ishlangan o‘zbek nasri bo‘yicha yozilgan dissertatsiyalarda tasviriy ifodalar masalasi ko‘pincha psixologik tasvir bilan uzviy bog‘liq holda o‘rganiladi. Tadqiqotchilarning fikricha, urush davri inson ruhiyatida keskin burilish yaganligi sababli badiiy asarlarda ichki kechinmalarni ifodalashda tasviriy vositalar yetakchi o‘rin egallaydi. Mazkur nazariy qarashlar Said Ahmadning “Ufq” romaniga ham to‘liq tatbiq etiladi. Asarda tasviriy ifodalar nafaqat voqea va manzarani tasvirlash, balki qahramonlar ruhiy olamini ochib berish vazifasini bajaradi.

¹⁸ Quronov D. Adabiyot nazariyasi asoslari. — Toshkent: Akademnashr, 2018.

¹⁹ Karimov N. XX asr o‘zbek adabiyoti taraqqiyoti. — Toshkent: Fan, 2009.

Metafora Said Ahmad badiiy tilining muhim unsurlaridan biri hisoblanadi. “Ufq” romanida metaforalar urush yillarining og‘irligi, inson qalbidagi iztiroblar va umidsizlik holatini ifodalashda keng qo‘llanilgan. Yozuvchi tabiat hodisalari orqali inson kechinmalarini metaforik tarzda ifodalaydi. Metaforalar orqali individual inson taqdiri umumxalq fojeasi darajasiga ko‘tariladi. Bu holat romanning g‘oyaviy mazmunini chuqurlashtirib, o‘quvchini voqelikka befarq bo‘lmaslikka undaydi.

Romanda epitetlar muhit va ruhiy holatni aniqlashtirish vazifasini bajaradi. “Og‘ir sukut”, “xira nigoh”, “sokin tun” kabi epitetlar qahramonlarning ichki kechinmalarini bevosita izohlamasdan, bilvosita ochib beradi.

O‘xshatishlar esa tasvirning aniqligi va jonliligini ta‘minlaydi. Said Ahmad o‘xshatishlarda murakkab poetik shakllardan ko‘ra, oddiy va hayotiy qiyoslarni afzal ko‘radi. Bu esa romanning realizm ruhini kuchaytiradi.

Said Ahmad ijodining muhim jihatlaridan biri xalq tiliga yaqinlikdir. “Ufq” romanida qo‘llangan xalqona iboralar va frazeologik birliklar qahramonlarning ijtimoiy kelib chiqishini, dunyoqarashini va ruhiy holatini ochib berishga xizmat qiladi. Frazeologizmlar asarning milliy ruhini kuchaytirib, obrazlarning hayotiyligini oshiradi. Bu holat romanning badiiy ta’sirchanligini sezilarli darajada kuchaytiradi.

Asar nomining o‘zi ramziy ma’noga ega. “Ufq” kelajak, umid va ishonch timsoli sifatida talqin qilinadi. Urush va qiyinchiliklar fonida ufq obrazi insonni yashashga undovchi ma’naviy kuch sifatida namoyon bo‘ladi²⁰. Roman davomida yorug‘lik va qorong‘ulik tasvirlari orqali umid va umidsizlik o‘rtasidagi ziddiyat badiiy ifodalanadi. Bu ramziy qatlam asarning falsafiy mazmunini yanada chuqurlashtiradi.

Romanda qahramonlarning ruhiy holati bevosita izohlanmaydi, balki tasviriy ifodalar orqali bilvosita ochib beriladi. Sukunat, nigoh, jimlik kabi detallar orqali qahramonlarning ichki iztiroblari ifodalanadi. Bu usul psixologik realizm tamoyillariga mos kelib, romanning badiiy saviyasini oshiradi va o‘quvchining hissiy ta’sirlanishini kuchaytiradi.

Xulosa qilib aytganda, Said Ahmadning “Ufq” romanida tasviriy ifodalar asarning badiiy-estetik tizimini belgilovchi yetakchi omil hisoblanadi. Metafora, epitet, o‘xshatish, xalqona iboralar va ramziy tasvirlar orqali yozuvchi inson taqdiri, tarixiy fojea va kelajakka bo‘lgan umid g‘oyalarini yuksak badiiy darajada ifodalagan. “Ufq” romani tasviriy ifodalar tizimi jihatidan o‘zbek nasrining yetuk namunalaridan biri bo‘lib, Said Ahmad ijodining badiiy qudratini yaqqol namoyon etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Said Ahmad. Ufq. — Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot, 1983.
2. Quronov D. Adabiyot nazariyasi asoslari. — Toshkent: Akademya nashr, 2018.
3. Karimov N. XX asr o‘zbek adabiyoti taraqqiyoti. — Toshkent: Fan, 2009.

²⁰ Sirojiddinov Sh. Urush mavzusining o‘zbek nasrida badiiy talqini. Filol. fan. nomz. diss. — Toshkent, 2004.

4. Sirojiddinov Sh. Urush mavzusining o‘zbek nasrida badiiy talqini. Filol. fan. nomz. diss. — Toshkent, 2004.
5. Normatov U. Nasr poetikasi masalalari. — Toshkent: Fan, 2004.
6. Yo‘ldoshev M. Said Ahmad ijodida xalqona til va badiiy uslub // O‘zbek tili va adabiyoti, 2015, №2.